

ՄԿՐՏԻՉ ԶԱՆԱՆԻ  
“ՇԱՀՆԱՄԷՆ”  
(ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Գրեց՝ ԼՅՈՒ-ԿԱՄՍԱՐ(Գ)

Վերջին ժամանակներս հասարակայնությունը բռնեց է մեր գրական քննադատներու կողմից և կը պահանջէ ճիշդ քննադատել գիրքերը և անվերապահ ըլլալ իրենց կարծեաց մէջ:

Բայց, ընկերներ, եկէք խոստովանինք որ ատիկա դիւրին գործ չէ: Երբ ես զամբիւղն առած շուկայ կ'իջնամ ձմերուկ կամ սեխ առնելու՝ գիտեմ որ լաւ սեխը ծանր կ'ըլլայ, հասած ձմերուկը թեթեւ: Աւելին: Կը հատուտ սեխը, մատովս կը տմբացնեմ ձմերուկը, կամ թէ ականջիս սեղմած կը խշշացնեմ:

Ռոստանի «արտադրանք»ը ամենեւին չի նմանիր գրական արտադրանքին: Այնտեղ կայ պարզորոշ կրթօճերիւմ: Ռոստանի քննադատը օտտուած է բազմապիսի դիւրութեամբ, տալու ձմերուկին «դիւրութեամբ», սակայն դուք անգամ մը մտածեցէ՛ք մեր գրական քննադատի մասին:

Ահաւասիկ դուն գրական քննադատ մըն ես. քեզի կ'առաջարկուի գիրք մը, քո կարծիքը յայտնելու: Լաւ: Կը հոտոտես՝ ապարանի հոտ կուգայ, ականջիդ չի խշշար. — հրամայէ ու ըսէ թէ ինչպիսի բովանդակութիւն ունի երկը:

Հե՛տ է: Անցեալները ներկայ էի կարի գործարանի վարչի դատին: Երբ ապացուցուեց իր մեծ քանակութեամբ խոտան ապրանքներ արտադրած ըլլալը և հանուեց խիստ դատաւճիռը, վարչիչը առանց մաղաչափ վախի, կայնեցաւ ու դատաւորներուն՝

— Ընկերներ, ըսաւ, դուք ինծի հինգ տարուան բանտարկութեան դատապարտեցիք լոկ այն բանի համար, որ իմ գործարանիս շարժարներուն մասերը մէկը միւսէն քիչ մը երկար են կամ լայն, պակասութիւններ, որոնք ընդամէնը 15 քուրսով ամէն գերձակ «պերեմեչկա» կ'ընէ:

Իսկ հետագայերէն է, ինչո՞ւ նոյնպէս չէք պատժեր մեր քննադատներուն, որոնք ցայսօր չկրցին քննադատութեան առնել գիրք մը, որ կարծիքին մէկուկէս մէթրօ երկար չըլլար գրքին վրայ, կամ երկու մէթր կարճ: Կարծիքներ, որոնք ոչ մէկ գերձակ 120 քուրսով «պերեմեչկա» կ'ընէ...

— Եղէք արդար, շարունակեց կարի գործարանի վարչիչը, դուք վասնզի բոլորք ալ շոք կը հաչնիք, այդ պատճառով դերձակութեան բացարձակ ձեր սրտին մօտ կը զգաք, բայց, ընկեր դատաւորներ, եթէ դուք ըլլայիք զրոյ, այն ատեն միայն կը զգայիք, թէ ի՞նչ կը նշանակէ գրքի մը վրայ ոչ մէկ կերպ «չի նստող» կարծիքներ հազգունել...

Ու կը խնդրէր մեղմել պատիժը: Բայց ես համաձայն չէի, որ պատիժը մեղմուէր: Ո՛չ, նոյն իսկ եթէ վերցնենք այդ վարչիչներու յաճախորդին տանել բերելու գէշ սովորութիւնն ու թափթիւծութիւնը՝ պէտք է պատիժը մնար:

Այս կողմէ պէտք է խոստովանել, որ մեր գրական քննադատները շատ բարձր են դերձակներէն: Գրուածը անմիջապէս կը քննադատեն — կուտան: Հեղինակին սպասեցունե՛լ — բա՛ն չկայ: Անգամ եթէ քննադատն ասնոր չէ այդ ժամին, իր կնիկը պատասխան կուտայ և քեզի ճամբու կը դնէ...

Այսքանը մեր քննադատութեան մասին: Հիմա անցնենք սա արարական պատմութեան, որ շատ հին բան է ու տեղի է ունեցել Քրիստոսէ մօտաւորապէս 1934 տարի... յետոյ:

Կար ու չկար Բաղդադի Երեւան քաղաքին մէջ համեստ հեղինակ մը կար, անունը Զանան:

Զանանն ունէր հինգ տարեկան պիէս մը, անունը «Շահնամէ»:

Օր մը «Շահնամէ»ն ըսաւ Զանանին. — Ի՛մ հեղինակ, թոյլ տուր երթամ աշխարհ թափառիմ, իմ բաղդը փորձեմ ու քննադատներու բովէն անցնիմ:

— Գնա, ըսաւ Զանանը:

Ելաւ հեղինակն մաքուր արտագրեց «Շահնամէ»ն, կէտերը տեղեր...

(\*) Հայաստանի երգիծաբաններէն ԼՅՈՒ-ԿԱՄՍԱՐԻ այս յօդուածը «Ե» Հայաստանի Ապրիլ 24ի թիւէն փառուած է, ուր երգիծաբանը Յ. Պարոնեանի յատուկ սուր հեղինակով մը կը դատաւարէ Հայաստանի գրողները որոնք անարժէք հիւսած էին Մ. Զանանի «Շահնամէ»ն, օր ինչպէս յայտնի է՝ Մոսկուայի մէջ ֆեմալիզմով երոզը մեզանցիկ օտարացաւ:

Նին շարեց, ճամբու բոլոր պատրաստութիւնները տեսաւ ու ճամբու դրաւ արցունքոտ աչքերով:

Շատ գնաց «Շահնամէ»ն, քիչ գնաց՝ մի քննադատի դուռ հասաւ ու գիշերը պառկեցաւ անոր գորոցին մէջ: Տեսաւ չորս կողմ բիէսի ոսկորներ թափած ու խեղճ պիէս մըն ալ կիսամեռ կկզած, գորոցի անկիւնը կը դողար:

— Բարեւ, պիէս եղբայր, ինչո՞ւ կը դողաս, ըսաւ:

— Վախէս արիւնս ջուր է կտրեր: Այս քննադատը գիրքերը կը հաւաքէ կը փակէ իր գորոցին մէջ յետոյ կը սպաննէ: — Փախիր քանի ուժ ունես «Շահնամէ»ն ըսաւ:

— Այխարէն ինչ՞ ես ալ այնպէս: Առաւօտ վաղ, քննադատն արթնցուց «Շահնամէ»ն ու դուրս բերելով գորոցէն՝ հարցուց:

— Անունդ ի՞նչ է:

— «Շահնամէ» — քեզ ծառայ:

— Ի՞նչ կեանքէ ես գրեամ:

— Պարսկական:

— Գո մասին ո՛չ մէկ նպաստաւոր կարծիք:

— Ինչո՞ւ:

— Վասնզի Մարքսն ու Էնգելսը ժամանակին Պարսկաստանի անունը չեն տուած, հետեւաբար անկարելի է այդ երկրի մասին լաւ բան գրել:

— Ուրեմն Արեւելքի մասին ուկէ խօսք չունի՞ս գուն:

— Ոչ, եթէ կ'ուզես որ անպատճառ վրայ լաւ խօսիմ, կամ կարծիք ունենամ, Արեւելքը պէտք է փոխադրես Արեւմուտք:

— Ի՛նչ կ'ըսես, ողջ կիսագունդ մը տեղէն շարժել կ'ըլլայ... Զըլլա՞ր որ քո կարծիքը տեղափոխենք:

— Ոչ, ի՛մ կարծիքս կիսագունդէն աւելի ծանր է ու տեղէն չի շարժելիր:

— Այդպէ՛ս:

— Այդպէ՛ս:

Ելաւ «Շահնամէ»ն ու վիրաւոր արտաւ գնաց:

Շատ գնաց «Շահնամէ»ն, քիչ գնաց՝ Աստուած միայն գիտէ, միայն իրիկուան կանգ առաւ քաղաքի մեծ քննադատի, բոլոր քննադատներու Թագաւորի դռանը:

— Թագաւոր ապրած կենայ, ըսաւ, առ ինծի քննադատէ:

Նայեցաւ մեծ քննադատի պիէսայի հին, գզգզուած շապիկին, գունատ երեսներուն (թանաքն անգոյն էր), կարճ ու երկար կտրուածքին՝ ըսաւ:

— Գնա՛, դուն պիէսա չես...

Գնաց: Խեղճ «Շահնամէ»:

Քիչ մըն ալ ասդին անդին թափառեցաւ անյոյս, քանի մը քննադատի ալ գուռը զարկաւ՝ երբ բոլորն ալ այսպէս վախեցին՝ յուսահատ, գնաց ու ինքզինքը ձգեց... փոտու: Փոստը տարաւ ու ամբ հանեց Մոսկուա: Այնտեղ հազար երկու հարիւր պիէսա կային ժիւրիի դրանը կանգնած. գնաց խառնեցաւ անոնց, որպէս անարգած պիէս:

«Շահնամէ»ն շարունակ կը մըտնէր միւս պիէսներու ետեւը ու կ'ամբողջար մրցանակաբաշխութեան ժիւրիին աչքին երեւնալ:

Բայց ժիւրին տեսաւ «Շահնամէ»ն, կանչեց քովը, կարգաց ու...

— Կանաչի քո՛ գրողին ձեռքը, ըսաւ, ասանկ ալ յաջող գրեա՛ծք:

Անմիջապէս բաղնիք դրկեց պիէսը ու մաքուր... ուսներէն թարգմանել տուաւ. հին «բանդերօլը» առին վրայէն, ստորակէտները հանցին ու զտպետեա դրին տեղը և բերին Լուսփողովի կարիները:

Այնտեղ Լուսփողովը ճառ ըսաւ, ծիրանի հազուց պիէսին, պատուոյ նշան կախեց, պիէսներու թագաւորի Յրդն անուանեց ու Թորհրդային Միութեան բոլոր թատրոններու դուռները բանալով առջևն՝ ըսաւ:

— Խաղա՛յ, ո՛ր բեմին վրայ կ'ուզես:

Մարդու ծննդավայրը միշտ քաղցր կ'ըլլայ: «Շահնամէ»ն կամեցաւ Երեւանի բեմին վրայ խաղացել ու նորէն փոստը ձգելով ինքզինքը Երեւան հասաւ:

Բայց մէկ է: Պէտք է մեծ քննադատն ընդունէր, որ Երեւանի թատրոնն ներս առնէր պիէսան: Հայաստանը պայցիճիկ երկիր է և ունի իր սպիցիճիկ կարծիքը գեղարուեստի մասին:

«Շահնամէ»ն ծպտուեցաւ, իր ծիրանիին վրայ հազաւ նախկին հին շապիկը, կոճկեց, որ պատուոյ նշանը չերեւայ ու սկսնակի զբժըմբոցով գնաց մեծ քննադատին դուռը:

— Է՞օ՛՛, նորէն եկաւ, ըսաւ քննադատը դուռը բանալով: Ի՛նչ աներես պիէսա է եղեր սա, ճանը՛մ: Ա՛յ գրուածք, քեզի չըսի՛ր, որ դու պիէսա չես:

— Աներես՝ պիէսա ա՛լ չեմ...:

— Ո՛չ: Բարկութենէս պիէսա՞ թացուցի բերնէս, բայց ո՛չ, պիէսա չես:

պիէսա ըլլաւ...

— Ո՛չ, չեմ կրնար:

— Ոտքդ պագնեմ...

— Տե՛ս, եթէ անմիջապէս չհեռանաս, կը բռնեմ քեզ զամբիւղը կը նետեմ, ինքն իրմէ ելած պուոս մեծ քննադատն ու ատանց ժամանակ տալու, ի կատար անց իր որոշումը:

Այն ատեն զամբիւղին մէջ ուղղուեցաւ, կուրծքը դուրս նետեց, հին շապիկը մէկդի նետեց, կանդենց յաղթական ու սապէս խօսեց «Շահնամէ»ն:

— Բաղաքացի՛ քննադատ, ես այս բովէս Մոսկուայէն կուգամ: Համամիութենական ժիւրիին մրցանակը շահած ու պատուանշաններով: Ահաւասիկ: Ան, որ դուն պիէսա չհամարեցիր ու զամբիւղը նետեցիր, Մոսկուան 1200 պիէսայէն բարձր գասեց ու մրցանակ տուաւ: Ասկէ ի՞նչ կը հետեւի: Ասկէ կը հետեւի ան, որ զամբիւղի արժանին ոչ թէ ես եմ, այլ քո կարծիքները՝ գեղարուեստական երկերի մասին: Դուրս կուգամ ուրեմն զամբիւղէդ, կարծիքներուդ տեղ բանալու համար: Փա՛ռք Ասածոյ, անանկ մեծ տարողութիւն ունի այն, որ բաւէ կարծիքներուդ, մինչեւ կեանքիդ վերջը...

Այս ըսելով, դուրս ելաւ «Շահնամէ»ն ու ընդհանուր հասարակութեան հաւանութեան մէջէն, Երեւանի պետական թատրոնը բարձրացաւ: Երբ «Շահնամէ»ն թատրոնը կը մանէր, յաջորդ թատերական սեզոնի ռեպերտուարին՝ բոլոր պիէսները յատուկայս ողջունեցին իրենց յաղթական կողմիցին:

«Շահնամէ»ն թաշկինակը հանեց ու ճակատի քրտինքը սրբեց...

Երեւան 24 Ապրիլ 934